

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@bua.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Hervormingen van de EU zijn hard nodig

Om de Europese Unie dichter bij haar burgers te brengen, is een aantal hervormingen nodig die meer grensoverschrijdende gelijkheid brengen. Meer macht voor het Europarlement bijvoorbeeld, maar ook de mogelijkheid om op parlementariërs buiten het eigen land te stemmen, en de vervanging van de Raad van Ministers van de Unie door een Senaat. En waarom niet allemaal stemmen op 9 mei, de Dag van Europa?

door Jan Willem Sap De auteur is hoogleraar Europees recht aan de Open Universiteit te Heerlen en universitair hoofddocent aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

Hoezeer de kandidaten ook wekenlang hun best hebben gedaan, de Europese campagnes waren timide. Veel kandidaten bleven onbekend. In de aanloop naar de verkiezingen voor het Europees Parlement op 6 juni 2024 was de aandacht vooral gericht op de nationale politiek. In een vooraf door PreDemos uitgegeven verkiezingskrant werd uitgelegd dat in het Europees Parlement 720 volksvertegenwoordigers zitten uit alle 27 landen van de Europese Unie. Nederland heeft 31 leden in het Europees Parlement. In de krant werd onderstreept dat in Nederland moest worden gestemd op kandidaten van de Nederlandse politieke partijen. De Europese fracties en de politici kwamen niet voor het voetlicht. Veel mensen weten nauwelijks waar de fracties van EVP, S&D, Renew, Groenen, ECR en ID voor staan. Onbedoeld vormde de verkiezingskrant een illustratie van de afstand tussen het Europees Parlement en de ongeveer 360 miljoen kiezers.

Sinds 1979 zijn er om de vijf jaar de Europese verkiezingen. Die verkiezingen worden nationaal georganiseerd. Door de verschillen hebben de burgers van de Europese Unie geen gelijke zeggenschap. Burgers van kleine lidstaten, bijvoorbeeld Luxemburg, worden relatief beter vertegenwoordigd in het Europees Parlement dan burgers van grote lidstaten, bijvoorbeeld Duitsland. De burgers zijn degressief evenredig vertegenwoordigd, met een minimum van zes leden per lidstaat (art. 14 lid 2 Verdrag betreffende de Europese Unie). Omdat geen enkele lidstaat meer krijgt dan 96 zetels, nemen veel Duitsers het Europees Parlement veel minder serieus dan hun eigen nationale parlement. Bij Europese verkiezingen is sprake van schending van het beginsel van 'één persoon, één stem'.

Een ander issue betreft de leeftijd. Anders dan in Nederland mogen in een aantal lidstaten ook 16- en 17-jarigen stemmen. In België

geldt de opkomstplicht. Ook de hoeveelheid handtekeningen die nodig is om een politieke partij te beginnen verschilt per lidstaat. Waarom is bij Europese verkiezingen geen sprake van Europese gelijkheid, een transnationale Europese kieslijst of een status voor Europese politieke partijen? Waarom is het niet mogelijk dat een Nederlander op iemand uit bijvoorbeeld België, Frankrijk of Duitsland stemt? Waarom kan niet worden gestemd op echte Europese politieke partijen waar alle Europeanen lid van kunnen worden? Het zou de helderheid bevorderen als Europese fracties in alle EU-lidstaten campagne kunnen voeren met bij wijze van spreken Ursula von der Leyen op de Europese reclamezuilen. Met een Europese kieswet kan een betekenisvolle stap worden gezet naar democratische Europese integratie, ondersteund door een Europese publieke omroep die informatie en debatten brengt in het Engels, inclusief vertalingen in de eigen taal.

Vanwege de genoemde nationale verschillen bij Europese verkiezingen lijkt sprake te zijn van democratische simulatie. Kiesgerechtigden mogen voor één dag spelen dat zij soeverein zijn, maar als burgers doen zij er verder weinig toe. Waar de stemmen terechtkomen wordt soms pas na de verkiezingen duidelijk. Van een volwaardige Europese parlementaire democratie is geen sprake. De burgers mogen wel stemmen, maar zij zijn niet degenen die over het beleid beslissen. De Europese Raad, de instelling met staatshoofden en regeringsleiders van de lidstaten, kan zonder voorafgaand publiek debat besluiten nemen die ingaan tegen de wensen van de meerderheid van de Europese burgers. De Europese Unie kan worden omschreven als een 'statenverbond' of een 'federatie van natiestaten'. Een verbond van Unieburgers is nog toekomstmuziek.

Maastricht

In 1992 werd het Verdrag van Maastricht gesloten. Het trad in 1993 in werking met dank aan de inzet van christendemocratische bewindspersonen als Ruud Lubbers en Hans van den Broek. Bij dit Verdrag werd een burgerschap van de Unie ingesteld. Helaas komt de politieke kant hiervan nog onvoldoende uit de verf. Ook de later ingestelde 'Ruimte van vrijheid, veiligheid en recht' is niet gepolitiseerd, terwijl dat wel had gekund gezien het fundamentele uitgangspunt van de gelijkheid van alle Unieburgers voor de wet (art. 9 VEU). In de Europese Unie hebben we de euro als betaalmiddel en gelijke behandeling van goederen, maar de rechtsgelijkheid van de Unieburgers als politieke onderdanen ontbreekt. Terwijl juist de rechtsgelijkheid van de mensen, ongeacht de achtergrond, de prijs is die voor democratie betaald behoort te worden. In dat licht dient ook een burgerinitiatief door een grote groep

Waarom kan niet worden gestemd op echte Europese partijen waar alle Europeanen lid van kunnen worden?

Unieburgers, afkomstig uit meerdere lidstaten (art. 11 lid 4 VEU), bijvoorbeeld over de vraag dat watervoorziening niet wordt onderworpen aan de regels van de interne markt, niet te worden uitgesloten. Ook kan in de toekomst worden gedacht aan een Europabreed referendum onder alle Europese burgers in de EU-lidstaten.

De meeste mensen beseffen dat als de problemen grensoverschrijdend zijn, de politiek met grensoverschrijdende oplossingen moet komen. Vanwege de globalisering heeft het bij fundamentele keuzes rond defensie, terrorisme, economie, natuur en migratie weinig zin om je terug te trekken achter de dijken van de natiestaat. Een uit angst geboren nostalgisch populisme, een verlangen naar de jaren vijftig of tachtig, leidt niet tot een appel op vooruitgang samen.

Juist nu, met de internationale dreiging door dictatoriale regimes en oorlogen, is er behoefte aan verhalen over onze gemeenschappelijke Europese toekomst. Met de Russische agressie zal de Europese Unie meer met één stem moeten spreken. Toen de Franse president Emmanuel Macron op 26 februari 2024 in Parijs, in het kader van meer

onvoldoende van de grond. Een EU-minister voor Defensie is nodig om te voorkomen dat de Unie een diplomatieke draaitol wordt.

Hervormingen

In de institutionele structuur van de Europese Unie komt de Europese Commissie op voor het algemeen belang van de Unie, de Raad (van Ministers) voor de belangen van de lidstaten, en het Europees Parlement voor de belangen van alle burgers. Collectief welzijn in de Europese Unie vraagt om beleid dat wordt ondersteund door een volwaardige Europese democratie. Op basis van zo'n democratie is het mogelijk een wat kil 'Europa van de markt' om te bouwen naar een warm 'Europa van de bescherming'. In een aantal stappen kan de Unie door democratische hervormingen dichter bij de 450 miljoen burgers worden gebracht.

Door gebrekkige afstemming komt het afschrikken van Poetin onvoldoende van de grond

steun voor Oekraïne, sprak over het niet uitsluiten van de mogelijke inzet van Europese grondtroepen in Oekraïne, reageerde de Duitse bondskanselier Olaf Scholz met de opmerking dat Duitsland hier nooit soldaten zou gaan inzetten. Door gebrekkige afstemming komt het afschrikken van Poetin

Bron: iStock

In de eerste plaats dient de huidige Europese Commissie te worden omgebouwd naar een normale regering met, naast een door het Europees Parlement gekozen premier, bijvoorbeeld twaalf ministers in plaats van de huidige 27 eurocommissarissen. Daarbij is het zaak vaart te maken, want er staan acht nieuwe lidstaten in de wacht: Albanië, Bosnië en Herzegovina, Moldavië, Montenegro, Noord-Macedonië, Servië, Turkije en Oekraïne. In de tweede plaats dient er een nieuwe Europese kieswet te komen waarbij de Unie wordt ingedeeld in qua bevolkingsomvang vergelijkbare kiesdistricten of regio's. Dat zal de binding tussen kiezers en gekozenen versterken. In de derde plaats moet het rechtstreeks gekozen Europees Parlement de instelling worden die bij meerderheid een Europese regering aanstelt en ministers naar huis kan sturen. Aan de leden van het Europees Parlement moet het recht worden toegekend om zelf wetten voor te stellen: het recht van initiatief. Ook hierdoor kan de binding met de burgers worden vergroot. In de vierde plaats kan de Raad van Ministers worden vervangen door een Senaat bestaande uit vertegenwoordigers van regio's van ongeveer dezelfde grootte. Dit voorkomt afvlakking van de identiteit van de regio's. Zo kan een wetgevende macht ontstaan die bestaat uit twee kamers: een Europees Parlement en een Europese Senaat met vertegenwoordigers van de regio's. In de vijfde plaats kan worden toegewerkt naar een door alle Unieburgers direct gekozen Europese president die een meer ceremoniële rol vervult.

Om versnippering van de verkiezingen te voorkomen is een suggestie van Reinier van Lanschot (Volt) om de verkiezing van het Europees Parlement in de gehele Unie altijd te laten plaatsvinden op dezelfde dag. Hij stelt voor 9 mei,

de Europadag. Dat is de dag van de verklaring uit 1950 door Robert Schuman (1886-1963), de in Luxemburg geboren Franse minister van Buitenlandse Zaken. Op 9 mei 1950 was zijn verklaring het startsein voor de supranationale Europese integratie (EGKS, EEG, EU).¹

Ook politieke bewegingen doen aan vernieuwing. De huidige electorale positie van de christendemocraten is mede een gevolg van emancipatie, ontzuiling, fusies, scheuringen en toegenomen concurrentie. De middenpartijen hebben zich uit elkaar laten spelen. Voor een beginselvaste toekomst is het nodig te blijven benadrukken dat zich tussen de machtige staat en het individu levende gemeenschappen bevinden met een eigen identiteit. De democratische rechtsstaat behoort de dansvloer te zijn voor principieel pluralisme, inclusief respect voor een neutrale overheidsomgeving vanwege de scheiding van geloofsgemeenschappen en staat.

De democratische rechtsstaat behoort de dansvloer te zijn voor principieel pluralisme

Gemeenschapszin is wezenlijk, maar niet alle solidariteit hoeft via de overheid te lopen. Terwijl 'European People's Party' altijd wordt vertaald met 'Europese Volkspartij', komt in die vertaling wat weinig tot uiting dat het om mensen gaat, om de menselijke maat. Is een vertaling als 'Europese Mensenpartij' wellicht geschikter? Het woord 'volk' heeft een etnische en/of uitsluitende connotatie gekregen ('eigen volk eerst'), iets wat botst met de universele boodschap van het evangelie. Bij de toekomstige organisatie van Europese verkiezingen dient de aandacht meer te worden gericht op gezonde wedijver tussen ideeën en personen in de Europese Unie, zonder de schaduw van de nationale politiek.

1 Reinier van Lanschot, *Wij zijn Europa*. Leiden: Bot uitgevers, 2024, p. 198.